

L'APORTACIÓ DELS XILÒGRAFS ABADAL EN EL CAMP DE LA CULTURA CATALANA

• • •

Imma Socias i Batet

• • •

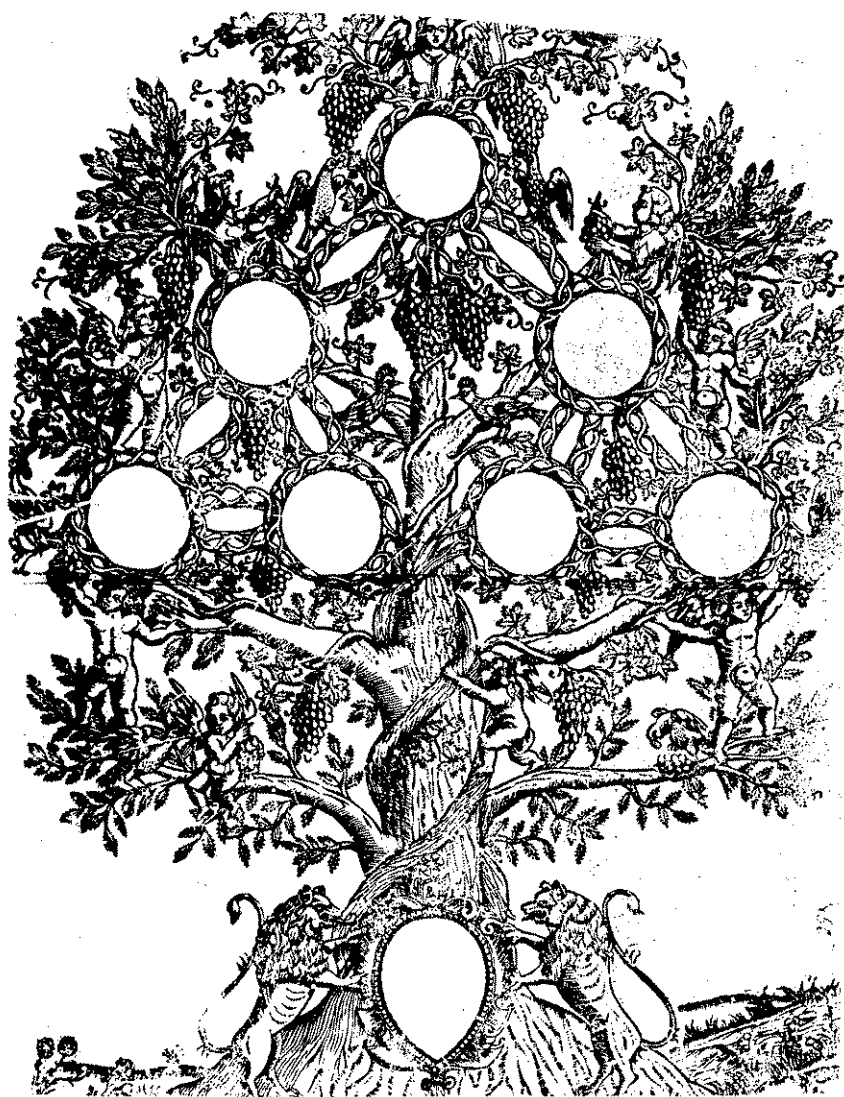
La xilografia popular té en els Abadal de Moià els seus màxims representants. Autors prolífics d'abundant i fidel clientela, també trobem en llur tècnica força acurada una conscient superació del que és popular, elevant la xilografia a categoria artística.

La present exposició ens acostava a la realitat cultural de la dinàmica gravadora catalana i de la mateixa situació social de l'artista, que vol ser reconegut alhora que valorat.

L'autora d'aquest escrit ha estat recentment guardonada amb el Premi "Oms i de Prat" de la Caixa de Manresa.

Pere Abadal i Morató. *Il Tartaro Mostruoso*, ca. 1675. 300 x 108 mm. Àlbum de Mostres Abadal, f. 156. Biblioteca de Catalunya, Secció de Gravats.

1. SOBRE ELS GRAVADORS-IMPRESSORS

Els Abadal treballen des de la segona meitat del segle XVII fins al segle XX. Aquest llinatge, des de Moià, el seu bressol originari, dona lloc a diverses branques que es bifurquen per diferents indrets de Catalunya: Manresa, Mataró, Puigcerdà, Igualada i Barcelona.

Tanmateix, al segle XIX i principis del XX, els Abadal de Manresa es dediquen, sembla que exclusivament, a les tasques pròpies de la impremta, més que no pas a l'art del gravat sobre fusta. Aquests, doncs, continuen la difusió de les planxes dels seus antecessors, i encarreguen a xilògrafs en actiu, com Noguera i altres gravadors del segle XIX, totes aquelles comandes que arriben al seu taller tipogràfic. Aquesta situació es perllonga fins a principis del segle XX, moment en què la im-

premta de la Plana de l'Om tanca definitivament les seves portes, després de quasi dos-cents anys d'intensa activitat.

Pere Abadal i Morató (Moià, ca. 1630-1684) és el primer del llinatge. Instal·la la primera impremta de Moià i de la seva comarca i, entre 1656 i 1684, treballa com a gravador. Els gravats d'en Pere són fonamentalment religiosos. Hi destaca la temàtica dels sants, seguida per la de la Verge, i la de Crist. A tall d'exemple, podem citar el *Sant Narcís* que, pel tipus de composició que presenta, sembla que s'inspira en una pintura de caire culte. *Sant Jordi*, un dels gravats més divulgats d'en Pere, també cal considerar-lo excel·lent. La Verge és abundantment representada: dos exemples notables els constitueixen *Nostra Senyora del Collell* o de la *Gleva* on és palès el mestratge d'en Pere Abadal.

Dins la temàtica profana, podem

assenyalar l'*Abre l'Oio* del 1678, signat conjuntament amb el seu fill Josep. Cal destacar també els magnífics gravats sobre animals, com *Il Tartaro Mostruoso*, el *Papagai* o el *Gat*, entre altres. Un altre gravat fonamental dins la seva producció és el denominat *Auca del Sol i de la Lluna*, del 1683, que és l'auca impresa més antiga entre les conegudes.

Pere Abadal és el millor i més representatiu gravador xilogràfic, no sols del seu llinatge, sinó del segle XVII català, superant amb escreix, tant per la qualitat com per la quantitat de la seva producció, la resta dels gravadors del sis-cents coneguts.

El seu successor és **Josep Abadal i Fontcuberta** (Moià, ca. 1660-1749), que renuncia a ser adroguer i impressor com el seu pare i s'ordena de sacerdot de la Reverenda Comunitat de Preveres de Moià. Josep també realitza bons gravats, encara que no tan excel·lents com els de Pere Abadal.

Un dels primers gravats de Josep és el de *Sant Maurici*, del 1680, que presenta una composició molt acceptable, i la tècnica xilogràfica recorda molt la del seu pare.

Tots els gravats que es coneixen de Josep Abadal són estampes soltes. Dissortadament, no hem localitzat cap llibre amb el seu peu d'impremta, tot i que creiem que, de la mateixa manera que el seu pare, Josep devia continuar imprimint llibres de caràcter popular com els *Isòpets*, *Beceroles*, *auques*, etc.

Tot amb tot, els millors gravats del llinatge Abadal són els que corresponen a Pere i a Josep, fet que ve avalat per l'ús continu de les planxes, no sols al segle XVIII, sinó àdhuc al XIX.

Pau Abadal i Fontcuberta (Moià, 1663 - Manresa, 1729) és el continuador de la família. Pràcticament, tots els seus gravats coneguts pertanyen a la seva etapa moianesa. La seva activitat com a gravador la situem entre el 1691 i el 1708. Algunes de les seves obres més no-

tables són *Sant Pere Màrtir*, del 1694, que per la composició de les figures recorda molts altres gravats de Pere Abadal. Del 1798 és el de *Nostra Senyora del Miracle*, d'una gran força expressiva, i que serà molt imitat pels gravadors del segle XIX.

Pau Abadal, l'any 1718, abandona l'adrogueria i el taller de Moià, i s'instal·la a Manresa, on també estableix la primera impremta de la zona.

Les causes que impulsaren Pau Abadal a traslladar-se a Manresa no les coneixem, però, evidentment, podem fer diverses suposicions. El fet que Pau no signi com a adroguer en els seus gravats de Moià pot indicar una nova situació. Potser els comerços de productes colonials a les acaballes del segle XVII havien caigut en una certa atonia i decadència. Tal vegada s'establiren nous adroguers a Moià, creant una competència excessiva, o s'obriren noves perspectives per al món de la impremta i del gravat a ciutats com Manresa, que al llarg del segle XVII també havia experimentat un notable auge en el sector de la manufactura tèxtil. Sigui el que sigui, el 1718 es troba la família de Pau Abadal al carrer de Sant Miquel, núm. 13, de Manresa, lloc on viuran els Abadal fins al segle XIX en què es traslladaran a la Plana de l'Om de la mateixa ciutat.

Pau Abadal intenta copiar l'estil de Pere i de Josep, però ja amb resultats ben diferents. El domini de la tècnica i de la composició no són tan bons com els dels seus antecessors. En les seves obres, mostra una creativitat molt relativa, ja que es limita bastant a la repetició de diferents models. Amb aquest gravador es clou el període moianès i s'inicia el manresà.

Andreu Abadal i Serra (Moià, 1708 - Manresa, 1778). Si els seus avantpassats havien compartit l'ofici de gravador i impressor amb el d'adroguer, l'Andreu es dedica tan sols al negoci de l'Estampa, fet indicatiu que, al segle XVIII, hom ja podia viure exclusivament d'aquest ofici. Certament, les coses, a mitjan segle XVIII, devien anar molt millor pel món de la impremta, ja que l'Andreu Abadal i la seva família podien viure'n. Cal recordar que els seus

antecessors havien hagut de diversificar la producció de la botiga i de l'obrador, i despatxaven mercaderies tan diverses, com llibres pietosos, goigs i estampes de sants, vetes i-fils, pólvora i productes d'ultramar.

Sens dubte, la situació socioeconòmica del país al segle XVIII era millor, fet que també es reflectia en el moviment de les diferents impremtes de Catalunya. Així, algunes de les més importants com, per exemple, les dels tipògrafs Oliva i

Bro de Girona, o la dels Pifarrer de Barcelona, experimenten en aquesta mateixa època un auge considerable.

Andreu es va casar dues vegades: la primera, amb Teresa Riera; i la segona, amb Isabel Girifau. D'aquest darrer matrimoni, nasqueren dos nois, Ignasi i Joan, que serien els continuadors del llinatge: un, a Manresa; i l'altre, a Mataró.

Andreu Abadal i Serra mor l'any 1778. Dins el conjunt de l'obra abadalenca, l'Andreu és el gravador menys prolífic, atesa la seva curta

Josep Abadal i Fontcuberta. *Santa Tecla*. ca. 1690. 169 x 138 mm. Fil. Cirerer. Registre Planxa 209 recto. Biblioteca de Catalunya, Secció de Gravats.

obra xilogràfica. Com els seus antecessors i successors gravarà i imprimirà estampes, sobretot de caire religiós, deixant molt poc espai per a la imatge profana. Els gravats més significatius són els del 1731 de *Nostra Senyora del Carme o Crist amb la creu a coll*. Des del punt de vista tècnic, l'Andreu Abadal és un gravador que deixa molt a desitjar, sobretot si comparem la seva obra amb els gravats del seu avi, Pere Abadal i Morató, que, de fet, és qui dona el nom i la fama al cognom Abadal, tant per la qualitat com per la quantitat dels seus excel·lents gravats xilogràfics.

Ignasi Abadal i Girifau (Manresa, ca. 1750 - 1813), fill d'Andreu i de la seva segona muller, Isabel Girifau. Va donar un gran impuls a la impremta del carrer Sant Miquel. Se li atribueix l'estampació del famós *Àlbum de Mostres Abadal*, recull de diferents proves xilogràfiques a disposició de la clientela manresana.

Andreu mana en una sèrie de disposicions testamentàries que l'Ignasi, com a hereu seu, proporcionis els diners necessaris i l'utilitatge pertinent perquè el seu germà més petit, Joan Abadal i Girifau, es pugui establir com a impressor a Mataró. I és justament des del 1779 que es troba aquesta branca manresana instal·lada a la capital del Maresme.

El 1780, Ignasi es casa amb Josefa Bohigas i Feliu. D'aquest matrimoni naixeran: Ignasi, Joaquim, Joaquina i Domingo.

Possiblement, Ignasi també va seguir la tradició dels seus avantpassats com a gravador, però, encara que hi ha autors que el consideren un xilògraf, nosaltres no hem trobat cap prova que així ho testimonii; només hem comprovat que en la documentació notarial apareix sempre Ignasi com a impressor, llibreter o estamper, però mai com a gravador.

Ignasi Abadal i Bohigas és el continuador del llinatge. Treballa a la primera meitat del segle XIX i, com en el cas del seu pare, no existeix cap indici que gravés. Es va casar amb Alberta Soler i Parera. L'any 1850, va traslladar la impremta del carrer de Sant Miquel a la Plana de l'Om, núm. 2, i la va regentar fins a la seva mort, l'any 1857.

Josep Abadal i Fontcuberta. *Nostra Senyora de Tura*. 1685. 299 x 200 mm. Fil. Cirerer. Registre Planxa 38. Biblioteca de Catalunya, Secció de Gravats.

Com hem remarcat, aquests darrers Abadal ja no gravaven, sinó que ho encarregaven a altres xilògrafs, però, tanmateix, van continuar estampanant i difonent els antics fons familiars.

2. ALGUNES ANOTACIONS SOBRE EL REPERTORI DE PUBLICACIONS DELS ABADAL DE MANRESA

En aquest apartat, volem fer una breu menció dels diferents llibres

editats pels Abadal de Moià i de Manresa al llarg dels segles XVII, XVIII i XIX. El gruix més important s'ha localitzat a l'Arxiu Històric de Manresa, que conserva una col·lecció molt important del fons abadalenc i, en menor mesura, a la Biblioteca de Catalunya, a la Biblioteca Pública i Universitària de Barcelona, entre altres llocs.

Si es comptabilitzen (1) les diferents edicions al llarg del temps tindrem:

	Nombre de llibres	Localitats
Segle XVII	2	Moià
Segle XVIII	22	Manresa
Segle XIX	114	Manresa

Si fem referència a la bibliografia corresponent al segle XIX, és perquè en molts dels llibres editats en aquest segle es continuen emprant els gravats del segle XVII i XVIII. Circumstància que ens ha estat molt útil per documentar les proves de planxes que no havíem localitzat. A més, també ens ha servit per reafir-

mar, una vegada més, que l'àmbit xilogràfic té uns paradigmes ben diferents del camp culte; precisament, un d'ells és la persistència de les modes en el temps. I ens ha cridat l'atenció que durant els segles XVIII i XIX es continuïn emprant sistemàticament els gravats del període anterior.

La majoria d'aquesta bibliografia és de caire religiós, com correspon a la producció abadalenca, però també ocupen un lloc molt important els llibres dedicats a la docència. En aquest sentit, cal recordar que uns

dels clients més fidels i constants dels Abadal, tant dels de Moià, com dels de Manresa, foren els ordes religiosos, i sobretot aquells dedicats a l'ensenyament de minyons, com els escolapis de Moià, o els jesuïtes de Manresa. També destaquen les publicacions de caràcter literari i els encàrrecs procedents de l'Ajuntament de Manresa.

Distribució temàtica

1. Religió	86
2. Ensenyament	58
3. Literatura	18
4. Política	27
5. Gremials	7
6. Municipal	21
7. Científic	3

Hem contrastat el repertori de la bibliografia abadalenca amb el *Manual del Librero Hispano-Americano* de A. Palau i el *Catálogo de obras en lengua catalana (...)* de M. Aguiló, i hi apareixen moltes d'elles.

3. CARACTERÍSTIQUES DE L'OBRA XILOGRÀFICA DELS ABADAL

Primerament, voldríem dir uns mots sobre l'ofici del gravador als segles XVII i XVIII. Dins els nombrosos oficis i gremis de l'Antic Règim, no hem trobat quasi cap menció específica als xilògrafs. Aquesta absència ens fa pensar que estaven subordinats als impressors, i que, possiblement, la seva feina era considerada d'una manera molt subsidiària. D'altra part, cal afegir que dins la història del gravat sobre fusta, una constant que apareix és l'alternança de diverses feines. Així, Pere Abadal, a mitjan segle XVII, comparteix la seva feina de xilògraf amb la d'adroguer i impressor, signe evident que no podia subsistir amb una de sola. No hi ha dubte que aquesta poca consideració envers el xilògraf es trasllueix en la seva obra, car una gran majoria dels gravats resta sense signar.

Centrant-nos ara en els trets més característics de l'obra gràfica dels Abadal volem remarcar l'existència de nombroses planxes de fusta (2),

Pau Abadal i Fontcuberta. *Sant Pere*. ca. 1696. 285 x 221 mm. Fil. Cirerer. Registre Planxa 66 recto. Biblioteca de Catalunya, Secció de Gravats.

fet molt poc corrent dins el món del gravat, tant en el seu vessant xilogràfic com calcogràfic, on el més comú és que els estudis es basin en les estampes, i no en les planxes, escampades i perdudes per l'acció del temps i la incúria dels homes.

Com hem referit més amunt, dins d'aquest conjunt de planxes, n'hi ha de signades i datades pels seus autors, mentre que altres són andnimes. En aquest sentit, cal posar en relleu que la situació en el camp de la xilografia és ben diferent dels altres sectors cultes de la història de l'art, on l'artista, sobretot a partir del Renaixement, té la pruija de firmar la seva obra. En el camp de la xilografia, els gravadors sols signen ocasionalment en planxes de gran format, i quasi mai en les de petites dimensions.

Per tant, és un fet poc corrent trobar planxes xilogràfiques signades al segle XVII. Se'n troben, però són força escasses. Al segle XVIII abunden més, i no diguéssim al XIX. El cas dels Abadal és força insòlit, ja que tot i que tenen nombroses planxes sense signar, són els gravadors barrocs de Catalunya més coneguts. I això és així pel fet que signen les seves planxes, poques si es vol, però si es comparen amb els altres gravadors, la freqüència de la seva signatura és molt més alta i constant.

Els Abadal signen de diverses maneres. Per exemple, el capdavanter, Pere Abadal, ho fa: Pere Abadal, Petrus Abadal, P. Abadal, Abadal, AB. No tenen una signatura homogènia, sinó que la van variant, circumstància que també imiten els seus descendents.

Sovint, junt a la signatura, també hi ha l'any i lloc geogràfic on s'ha gravat la planxa: Moià o Manresa. És molt freqüent trobar en algunes planxes sols una M, fet indicatiu que s'han rascat les altres vocals que configuren el nom de Moià, servint així la M d'aquesta vila per designar la ciutat de Manresa.

També junt a la signatura, sovint hi apareix la llegenda. En aquest sentit, cal dir que si aquesta és molt específica d'una localitat o d'una advocació, també s'ha rascat a fi que sigui plurivalent.

Les planxes dels Abadal més

antigues, les del segle XVII i bona part de les del segle XVIII, són gravades al fil, és a dir, en el sentit longitudinal de les fibres de la fusta. Les planxes són de cirerer, perera, noguera, blada, fustes relativament toves i que no ofereixen massa resistència al ganivet.

A les darreries del segle XVIII, s'imposa una nova tècnica xilogràfica. És el sistema denominat a la testa o contrafibra. La planxa és tallada seguint el sentit transversal de les seves fibres. El tipus de fusta predominant és la de boix, o altres de textura dura i resistent.

Un tret realment a destacar dels

gravats que aquí examinem és la gran varietat de dimensions. Sobre-surten algunes planxes de gran format, fet realment molt poc comú dins el gravat xilogràfic, perquè augmenta la dificultat per gravar-les i, sobretot, per estampar-les.

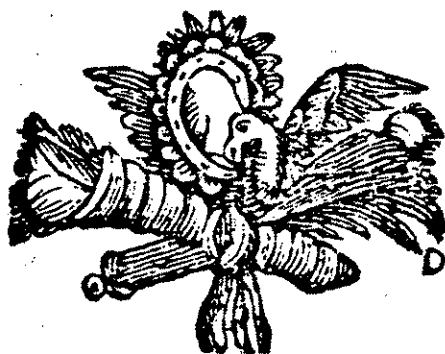
La producció bàsica, tant dels Abadal del segle XVII com la del segle XVIII, està constituïda per les estampes soltes i els llibrets de caire popular, com les Beceroles, Venturós Pelegrí, Francelms, Passions, etc., a causa de l'alt grau d'analfabetisme de la societat estamental, per cada llibre que s'imprimia s'estampava un nombre molt més gran d'impre-

Andreu Abadal i Serra. *Crist a la creu*, 1731. 325 x 223 mm Fil. Cirerer. Registre Planxa 19. Biblioteca de Catalunya, Secció de Gravats

FLAVII EUTROPII BREVIARIUM HISTORIAE ROMANAE,

IN USUM SCHOLARUM REGII
COLLEGII MANRESANI
EDITUM CUM LATINITATIS INDICE
LAURENTII REINHARDI.

MXIV HISTORIC
DE LA CIVTAT
MANRESA

SUPERIORUM PERMISSU.

MANRESAE : EXCUDEBAT IGNATIUS
ABADAL TYPOGRAPHUS.

No ens consta que Ignasi Abadal fos gravador, però com impressor fou molt actiu, va treballar per diversos ordes religiosos dedicats a l'ensenyament implantats a la comarca, circa 1780 (A.H.C.M.)

sos i estampes soltes, ja que aquestes resultaven més accessibles i econòmiques per al poble.

Aquesta producció dels Abadal, junt a la d'altres gravadors, va dotar Catalunya d'una àmplia tradició xilogràfica que continuaria temps enllà, i que va originar en determinats àmbits una consciència col·lectiva que la xilografia era genuïnament catalana, quan de fet, arreu del món occidental, el gravat

sobre fusta va tenir un paper similar al de Catalunya.

La temàtica dels Abadal és fonamentalment religiosa, però també graven temes de caràcter profà, com la famosa auca del *Sol i de la Lluna*, o els gravats d'animals emblemàtics, com el *Gat*, el *Papagai*, o la *Mona* de Pere Abadal. Certament, l'elecció d'uns temes i l'omissió d'altres és prou eloqüent com per caracteritzar la xilografia catalana

dels segles XVII i XVIII, adreçada preferentment a amplis sectors populars.

Aquesta temàtica obeeix a la demanda de l'Església, confraries, convents, corporacions gremials, etc. Aquesta clientela determina la temàtica del gravat sobre fusta, servida per una tècnica que pretén la màxima claredat en el seu missatge, i que elimina tota subtilesa compositiva i estilística. Es pot dir, doncs, que les exigències d'aquesta clientela popular conformen no solament la temàtica, sinó també la tècnica xilogràfica, reduïda a un codi visual força elemental.

Encara que la majoria de les planxes signades pels Abadal porten el *fecit*, la gran majoria de la seva producció no és una obra original, sinó que sembla una còpia d'altres models que circulaven pel mercat. Fet, d'altra part, no gens estrany dins el món del gravat, no sols xilogràfic, sinó també calcogràfic, on el que més abunda són els gravats de tradició.

La majoria d'aquests gravats eren còpies de models tradicionals, molts dels quals provenien de l'època medieval, i que es van anar perpetuant al llarg del temps. No té res d'estrany, doncs, que durant el segle XVII es continuessin emprant models d'èpoques passades, models que eren més populars quan més estrictament se cenyien als esquemes tradicionals.

D'altra part, cal fer constar la universalitat d'alguns models, com el famós *Gat* de Pere Abadal, difós per Itàlia i, fins i tot, per la llunyana Rússia. Un aspecte molt interessant per al futur serà rastrejar la possible filiació i pertinença d'aquests gravats xilogràfics que es van perpetuant al llarg del temps i difonent per àrees ben diferenciades entre si.

4. CONCLUSIÓ

En general, fins al segle XIX, les imatges no segueixen els diferents estils artístics i resten fidels a l'esperit de la tradició. Aquesta impermeabilitat, aquest rebuig a canviar de manera d'expressió, és una de les característiques de l'art popular, no

sols de Catalunya, sinó també d'altres zones europees. Fet, com hem dit, molt present en la pràctica tipogràfica dels Abadal, que continuen difonent xilografies de l'antic fons familiar i, fins i tot, graven planxes noves seguint els models del segle XVII o XVIII.

Des del punt de vista més formal, cal fer esment de l'excel·lent tècnica xilogràfica dels primers Abadal, amb la qual difongueren estampes d'una notable qualitat pràcticament per tot Catalunya.

Mentre que la gran pintura i l'escultura sovint s'han vinculat al

poder i al seu discurs hegemònic, la xilografia ha estat durant molt de temps al servei de la difusió del saber i de les creences del poble. En aquest sentit cal dir que els Abadal foren uns intèrprets de les necessitats dels seus contemporanis i participaren, mitjançant les seves xilografies, en la construcció del patrimoni cultural de la seva època.

NOTES:

1: Tan sols hem tingut en compte les edicions en què estàvem segurs de la seva cronologia, no comptabilitzant els casos dubtosos.

2: La Biblioteca de Catalunya, al final del 1923, adquireix el Fons Abadal als seus últims descendents de Manresa, aquest llegat és constituït per set-centes quaranta-set planxes de fusta, l'Album de Mostres Abadal, i una sèrie de fotogravats. Així mateix, s'han localitzat planxes Abadal a Mataró, on es va bifurcar una branca dels gravadors-impressors manresans, a finals del segle XVIII. Igualment, n'hi ha un reduït nombre a l'Arxiu Històric de Manresa, al Museu Marès de Barcelona, i també en té la família de l'impressor manresà Lluís Rubiralta.

Imma Socias i Batet

Doctora en Història de l'Art